

ATATÜRK VE FEVZİ ÇAKMAK'IN GÖZÜYLE BÜYÜK TAARRUZ

Great Attack as Narrated by Atatürk and Fevzi Çakmak
Fehmi AKIN*

ÖZET

Büyük Taarruz, 26 Ağustos sabah, Türk topçusunun saldırısıyla başlayan 30 Ağustos'ta kesin zaferle sonuçlanan savaşın genel adıdır. 30 Ağustos günü cereyan eden muharebeye ise nihai zaferi sağladığından dolayı "Başkomutanlık Savaşı" adı verilmiştir. Başta Büyük Taarruz'un ikinci yıldönümünde Dumlupınar'da yapılan törenlerde olmak üzere defile vesileleriyle Atatürk ve Fevzi Çakmak, Büyük Taarruz'un cereyan şekli hakkında bilgi vermişlerdir. Savaş sırasında biri Başkomutan, diğeri ise Genelkurmay Başkanı sıfatıyla aynı iki komutanın savaşın seyri hakkında verdikleri bilgiler, yakın tarihimiz açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Fevzi Çakmak, Kocatepe, Büyük Taarruz, Dumlupınar

ABSTRACT

Great Attack is the name given to the large-scale attack by the Turkish Army against the Greek Army at the final phase of Turkey's Independence War. It started on 26 August 1922 by the battery fire of the Turkish artillery and resulted in the absolute victory of the Turkish Army on 30 August 1922. The determining fighting on this last date is known as the Supreme Command Battle in Turkey's history. Both Atatürk and Fevzi Çakmak gave information and expressed many details regarding plans and conduct of Büyük Taarruz on a number of occasions. Since the former was the Supreme Military Command and the latter was the Chief of General Staff during this war, the information given by them is of great value for the researchers studying on the history of Turkey's national independence.

Key-words: Atatürk, Fevzi Çakmak, Kocatepe, Grand Attack, Dumlupınar

* Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

GİRİŞİ

Yunanlıların Sakarya yenilgisi ile bozulan morallerinin yerine gelmesini ve toparlanmalarını engellemek amacıyla 1922 kışından önce bir taarruz yapılmasını komuta heyeti tarafından düşünüldüğü bilinmektedir. Hatta bunun için bir taarruz planı bile hazırlanmıştır. Gizliliği sağlamak için bu plana "Sad Plan" adı verilmiştir. "Sad" bir fıkreydi ve Sandıklı'nın ilk harfi olarak düşünülmüştü. Plana göre, Eskişehir-Afyonkarahisar hattının doğusundaki Yunan ordusu, iki kolordu ile cephede tutulacaktı. On piyade ve üç süvari tümeni bulunan Ali İhsan Paşa komutasındaki Birinci Ordu ile Afyonkarahisar-Ufak hattına doğru taarruz edilecekti. Böylece Yunan ordusunun Eskişehir-Afyonkarahisar demiryolundan yararlanamaması ve İzmir'e ulaşmasını engellenmesi amaçlanıyordu. (Belen, 1983: 367-368) Bu doğrultuda Genelkurmaydan Batı Cephesi Komutanlığına 15 Ekim 1921'de verilen bir direktif ile hazırlıkların kısa zamanda tamamlanması isteniyordu. (Türk İstiklal Harbi, 1967: 50-51) Ancak taarruzun kıftan önce yapıp bitirilmesi deşiflik nedenlerle hayata geçirilemedi ve taarruz ertesi yıla kaldı. Yalnız bu plan için yapılan hazırlıklar, 1922 Ağustosunda yapılacak taarruzun esasını oluşturmaya aşından önemlidir. (Özçelik, 1992: 101)

ATATÜRK'ÜN GÖZÜYLE BÜYÜK TAARRUZ ¹

Mustafa Kemal, Büyük Taarruz'a 1922 Haziranında karar vermiş ve bu kararını yalnızca Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa ile paylaşmıştır. (Atatürk, 1962: 665) 1922 ortalarında Yunanlılar Afyonkarahisar ve Eskişehir bölgelerinde bulunuyorlardı. Düflman, sağ yanını Menderes yöresinde bulundurduğunu kuvvetlerle, sol yanını ise Çznic Gölünün kuzey ve güneyindeki güçleriyle koruyordu. Yani Marmara'dan Menderes'e uzanan bir düflman cephesi söz konusu idi. (Atatürk, 1962: 665) Düflman ordusu 3 kolordu ve bağımsız kıtalardan oluşuyordu. 3 Kolordu 12 tümen, bağımsız kıtalar da 3 tümen ediyordu. (Atatürk, 1962: 666) 4-5 tümenlik Yunan kuvveti Afyonkarahisar'ın doğusunda ve güneyinde yaklaşık 90-100 km.lik bir hat üzerinde tahkim edilmiş bulunuyordu. Ayrıca düflmanın 3 tümenlik bir kuvveti de Eskişehir ve Seyitgazi'de bulunuyordu. Döğzer'de de düflmanın 3 tümenlik bir kuvveti daha vardı. Düflman ayrıca Gemlik ve Çznic Gölü civarında 2 tümene yakın bir kuvvete ve Menderes nehri boyunca bir çok müstakil alay ve süvarilere sahip bulunuyordu. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 268) Bizim ise

¹ Atatürk, hem Nutuk'ta hem de deşiflik vesilelerle Büyük Taarruz'dan bahsetmiştir. Biz burada sadece Nutuk'u, 4 Ekim 1922 tarihinde Mecliste milletvekillerine hitaben yaptığı tarihi konuşmayı ve Büyük Taarruz'un ikinci yıldıönümü nedeniyle Dumlupınar'da verdiği söylevi esas aldık.

Garp Cephesi ad› altında iki ordumuz vard›. Bizim bütün k›talar›m›z 18 piyade ve 5 süvari tümeni idi. İnsan ve silah gücümüz Yunanlılarla neredeyse denk idi. Yalnız silahça onlar, süvari bakım›ndan biz daha iyi idik. (Atatürk, 1962: 666)

Sald›r› Plan›m›z ve Harekete Geçiş

Mustafa Kemal Paşa'nın taarruz plan›, askeri gücümüzün büyük çoğunluğunu düflman cephesinin d›flyan›nda ve etraf›nda toplayarak düflman› yok etmek idi. Birinci ordumuz Afyonkarahisar›n doğusunda Akarçay ile Dumlupınar arasında bulunan düflman mevzilerine saldırarak düflman› kuzeye atacakt›. İkinci ordumuz ise Akarçay›n kuzeyinden Sakarya'ya kadar olan cephede düflmana saldıracakt›. Bu ordumuz, düflman›n Eskifehir'de bulunan 3 tümeni, Döner'de bulunan 3 tümeni ve Afyonkarahisar›n doğusunda bulunan 2 tümeni olmak üzere toplam 8 tümenini durdurmakla vazifeliydi. Kocaeli bölgesinde olan güçlerimiz düflman›n güneye inmesine engel olacak, Menderes yöresindeki kuvvetlerimiz ise düflman›n İzmir'le olan bağlant›s›n› kesecekti. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 269) Yani gücümüzün a›r›kl› k›sm›n› düflman›n Afyonkarahisar civar›nda bulunan sa›yan›n güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan sahada toplayacakt›k. Düflman bu taraftan vurulursa kesin sonuç alın›rd›. Bu plandan Fevzi ve Şmet Paşalar da haberdard›. Mustafa Kemal Paşa'nın Fevzi Paşa ile 27-28 Temmuz gecesi Akşehir'de yapt›ğ› görüşmede 15 Ağustos'a kadar hazırlıklar›n tamamlanmasına karar verildi. Ordu hazırlıklar›n› tamamladıktan sonra Şmet Paşa, 6 Ağustos'ta gizli kalmak üzere saldırıya hazırlık emri verdi. Bakanlar Kurulu da taarruz konusunda bilgilendirildi. (Atatürk, 1962: 672-673) Mustafa Kemal ordu aleyhinde propaganda yapan muhalif milletvekillerini de ikna ettikten sonra Ankara'dan ayrıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'dan ayrılması gizlice cereyan etti. Hatta gazetelerde Mustafa Kemal Ankara'da yokken Çankaya'da çay ziyafeti vereceği gibi haberlerin özellikle yayınlanması sağlandı. Gizliliğin bir parças› olarak trenle değil de otomobile Konya'ya gelen Mustafa Kemal, 20 Ağustos'ta Akşehir'e gelerek komutanlarla görüştü. 20-21 Ağustos gecesi Başkomutan, Birinci ve İkinci Ordu Komutanları, Genelkurmay Başkanı ve Bat› Cephesi Komutan›n›n katıldığı görüşmede harita üzerinde taarruz plan› görüşüldü. "Taarruz, sevkulceyfl ve aynı zamanda bir tabiiye bask›n› halinde icra olunacaktır." Hazırlıklar gizli yapılmalıyd›. Bu yüzden ordu geceleri ilerleyecek, gündüzleri köylerde ve a›açlıklar altında dinlenerek vakit geçirecekti. 24 Ağustos'ta karargahlar Akşehir'den fiuhut'a taşınd›. 25 Ağustos sabah› da fiuhut'tan savafın yönetildiği Kocatepe'nin güneybatıs›ndaki çadırl› ordugaha nakledildi. (Atatürk, 1962: 674)

İlk olarak 3 önemli tepenin alınması gerekiyordu. Bunlardan birincisi, Afyonkarahisar'ın batısındaki Kaleciksisvrisi'nin kuzeyinde bulunan 1310 rakımlı Erkmentepesi'dir. İkinci Kaleciksisvrisi'nin 12 km. batısındaki Tınaztepe ve üçüncüsü de bu iki tepenin arasında bulunan Belentepe idi. Bütün topçularımız bu üç tepeli ateşli ateşli alabilecek biçimde konuşlandırdık. Topçularımız 26 Ağustos sabahı saat 5'te gün doğarken bu tepelere doğru ateşli ateşli bafıldılar. Bir saat içinde topçu ateşli ateşli amaçna ulaşılarak hedef mevziler düflürüldü. Saat 6'da bu kez piyadelerimiz Tınaztepe yönünde tel örgüleri aşarak süngülerle Yunan kuvvetlerini tepeledikten sonra Tınaztepe'yi ele geçirdi. Saat 9'da ise Belentepe düflürüldü. Düflman ise takviye kuvvetlerle bizim elimize geçen noktaları geri almak için karıştı saldırdıya geçti ve Tınaztepe'nin batısındaki mevzileri yeniden ele geçirdi. 26 Ağustos akşamı Tınaztepe tümüyle düflmanın eline geçti. Düflman ayrıca bir takım takviye kuvvetlerle İflklar istikametinde bir topçu ateşli ateşli hazırlıkna girifti. Ancak düflmanın bu girişimine karıştı tedbirler alınmıftı. Askerimizin kahramanca saldırdı düflmanın bu topçu saldırdına engel oldu. Tınaztepe'nin elimizden çıkmasıyla hemen sonra 57. Alay büyük bir kahramanlık göstererek süngüsünü taktı ve düflman cephesine daldı. Neticede 26 Ağustos akşamı Tınaztepe'yi yeniden ele geçirdik. Böylece 26 Ağustos akşamı itibariyle Kaleciksisvrisi, Belentepe ve Tınaztepe elimize geçti. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 272)

27 Ağustos Harekati

27 Ağustos sabahı, Dördüncü Kolordu Komutanı Kemalettin Paşa'nın başında olduğu askerimizin saldırdı sonucunda 1310 rakımlı Erkmentepesi alındı ve düflman, kuzey ve kuzeybatıya doğru atıldı. Askerimiz yarılan düflman cephesinden ilerleyerek 27 Ağustos günü öğleden sonra saat 5'te Afyonkarahisar'a girdi. Düflmanın önemli kuvvetleri müstahkem noktalardan atılmıftı ve düflman artık açık alan savaşına mecbur edilmifti. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 274)

28 Ağustos Harekati

Yunan ordusu Eskişehir ve Döner'deki güçlerini henüz hiç kullanmamıftı. Birinci ordumuz kuzeye doğru, ikinci ordumuz ise batıya doğru hareket ederek düflmanın bu kuvvetlerini durdurup İzmir'e ve Kütahya'ya doğru gitmelerine engel olacaktı. Planlandık gibi birinci ve ikinci ordumuz karıştına çıkan düflman güçleriyle çarpıştı çarpıştı yoluna devam etti. Süvarilerimiz ise yer yer kölcük çekip düflman safları içerisine dalıyordu. Bütün bunlar batıya çekilmek isteyen düflman kütalarını durmaya ve vaziyet almaya zorladı. 28 Ağustos itibariyle düflmanın toplam 7 tümeninden ikisi ancak onlar da yenik

olarak- Dumlupınar'ın batısına geçebilmifli diğer 5 tümen arzu edilen çember içerisine sokulur. Artık yapılacak şey, düflmanın ne batıya ne de kuzeye gitmesine imkan vermeden imha etmek idi.

29 Ağustos Harekatı

29 Ağustos'ta birinci ordumuz Dumlupınar'a doğru giden 5 düflman tümenine saldırdı. İkinci ordumuz da savaş vaziyeti aldı. Düflmanın 5 tümeninin Dumlupınar ve Kütahya istikametine gitmesine engel olundu. Düflmanın tek kurtuluş seçeneği Muratdağ'ın kuzeyindeki Kızıltafl deresi idi. Çok sarp patikalar olan bu derenin karflsında süvari kolordumuz bulunuyordu. Sonuç olarak düflman tümüyle çember içine alınmıftı. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 275-276)

Düflmana Nihai Darbenin İndirilmesi-30 Ağustos

29 Ağustos'u 30 Ağustos'a başlayan gece sabaha karfl, cepheden gelen raporlar kendisine sunmak için Batı Cephesi Harekat İubesi Müdürü Tevfik Bey tarafından uyandırılan Mustafa Kemal Pafla, hemen Fevzi ve İsmet Paflalarla bir araya geldi. Raporlarda açkça gözükten, düflmanın üç yönden sarılmaya elverişli bir duruma girmesiydi. Bu yeni duruma göre ordulara yeni emir ve talimat yazıldı. Fakat bu yazılı buyrukla yetinmeyen Mustafa Kemal Pafla, Fevzi Pafla'yı Altıntafl ve güneyinden hareket eden İkinci Ordumuzun ve bunun batısında bulunan Süvari Kolordumuzun yanına giderek planlanan biçimde hareket düzenlemekle görevlendirdi. Atatürk ise Birinci Ordu Karargahından savaş yönetecekti. İsmet Pafla ise genel Karargahta bulunacaktı. Atatürk Birinci Ordu Karargahına varır varmaz ordu komutanına Dördüncü Kolordunun bütün tümenleriyle hıza Çalköy'ün batısındaki düflmanın büyük kısmını sararak savafla zorlamasını emretti. Ve ekledi: "Düflman her halükârda yok edilecektir." Mustafa Kemal Pafla, karargahta bulunan tutsak düflman subaylarından birinden Yunan komutanlar Trikopis ve Diyenis'in de çembere alınacak düflman ordusu içinde bulunduğunu öğrendi ve Kemalettin Pafla'dan düflman komutanlarının derhal teslim alınmasını istedi. Atatürk, savaşın seyrini bizzat gözleriyle görmek için Arpalık civarında bir tepeye çıktı. Bununla da yetinmeyerek savaşın en fiddetli cereyan eden merkezine doğru hareket etti. Ordularımız var güçleriyle çembere aldıkları düflmana saldıryordu. Akflama doğru top ve mitralyöz atflarıyla iyice bunaltılan düflmana nihai darbe süngülerle geldi. Kararan gökyüzüne inat kurtuluş güneği Türk milletinin talihine tebessüm ediyordu. Atatürk'ün 31 Ağustos günü savaş meydanını dolafırken gördüğü manzara, bir gün önce kazanılan zaferin büyüklüğünü ortaya koyuyordu².

FEVZİ PAFA'NIN ANLATIMIYLA BÜYÜK TAARRUZ

Fevzi Paşa zaferin ikinci yıldıönümünde Dumlupınar'da yaptıkları konuşmada, Sakarya'dan başlayarak Çaltepe'de kesin sonuca ulaşılan zaferin askeri aşamaların ayrıntılı biçimde tasvir etmiştir³. Fevzi Paşa, sözlerine Sakarya Savaşından sonra düflmanın nerelere mevzilendiğini anlatmakla başlamıştır. Düflman, sağ kanadın Kamalar ve Ahır Dağlarına, sol kanadın ise Bozdağ'na ve Sakarya'nın sarp yamaçlarına dayayarak Eskişehir ve Afyonkarahisar'ın doğusuna yerleşmişti. Üç düflman kolordusundan birincisi Afyonkarahisar, üçüncüsü Eskişehir, ikincisi ise bu iki kolordu arasında Döğer-İhsaniye hattında bulunuyordu. Düflman birlikleri tel örgülerle donatılarak güçlendirilmeydi ve stratejik olarak demiryolu hattı boyunca mevzilenmişti.

Düflman Kuvvetleri ve Mevzileri

Fevzi Paşa'ya göre; düflmanın 15 tümenlik üç kolordusu vardı. 15 tümenin 12'si piyade idi. Bizim ise 18 tümenimiz vardı. İki taraf sayıca hemen hemen birbirine denk kuvvetlere sahip olsa da Türk ordusu, hem moral hem de manevra üstünlüğüne sahip idi.

Düflmanın bir mevzii Akın, Curcalar, Balmahmut, Ayvalı, Tazılar ve Toklusivrisi boyunca uzanıyordu. Diğer bir mevzii, Döğer'in doğusundan ve Resulbaba tepelerinden geçerek Dumlupınar'da son buluyordu. Bir diğer mevzii ise, Dumlupınar'da bulunan ve İkinci Köprü Savaşından sonra hazırlanmış ve tel örgülerle pekiştirilmiş bir mevzi idi.

Türk Ordusunun Durumu ve Harekat Planı

Batı Cephesi iki orduya bölünmüştür. Birinci Ordu, Akarçay'ın güneyinde Birinci Kolordu ve 3 bağımsız tümenle ibaretti. İkinci Ordu ise, on bir tümene sahip ikinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı kolordulardan ve mürettep bir süvari tümeninden oluşuyordu. Ayrıca Akşehir-İlgın bölgesinde üç tümenlik bir süvari kolordusuna sahip idik. Türk ordusunun planı, düflman sağ tarafından saldırarak imha etmek üzerine oturmuydu. İkinci ordumuzun önemli bir kısmı, düflmanın Afyonkarahisar doğusundaki güçlerini yerinde tutarken, birinci ordumuz düflmanın birinci kolordusunu güneyden ve batıdan

² "Dumlupınar'da Layemut Zaferi ve Hatıraların Tes'id Ederken Büyük Gazi Diyor ki", Hakimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924.

³ Konuşmanın tam metni için bkz. "Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa Hazretleri, Çaltepe'de Kahraman Ordumuzun Namütenahi ve Kahir Darbeleri Altında Düflmanın Nasıl Ezildiğini Çok Heyecanlı Safahatıyla Anlatıyor", Hakimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924. "Fevzi Paşa Harbin Safahatını Anlattı", Cumhuriyet, 31 Ağustos 1924.

kufatacak, süvari kolordumuz ise, arkasından dolanarak düflman ordusunun haberleşme ve ulaşımın kesmeye çalışacaktı.

Harekatın Bafllaması (26 Ağustos)

Marefal'e göre 26 Ağustos sabah saat dörtten itibaren Afyonkarahisar ve Ahır Dağları arasındaki düflmen mevzilerine karflı fiddetli bir topçu ateşliyle saldırıya geçildi. Karlı Birinci Tümen Seyitgazi'nin batısına, Altınfl Birinci Tümen Kazuçuran mevzilerine, Altınç Kolordu da Kaleciksisvrisi ve Kozluca mevzilerine saldırıyordu. Mürettep süvari tümenimiz ise Bahflıfl ve Köroğlu Kalesi kuzeyinden geçerek Döğer-İhsaniye arasındaki tren yolunu kesmeye çalışıyordu. Süvari Kolordumuz amaçlandığı üzere, demiryolu ve telgraf hatlarını kesti. 26 Ağustos günü öğleden önce Beflinci Tümen Küçük Kaleciksisvrisini, On birinci Tümen Kaleciksisvrisinin batısındaki mevzileri, Yirmi Üçüncü Tümen Tınaztepe'yi, On Üçüncü Tümen Karacaarslan Gedisini ele geçirmiş bulunuyordu. Düflman, Birinci Ordumuza dört tümeniyle, İkinci Ordumuza ise yedi tümeniyle karflı koyuyordu. Birinci gün itibariyle düflman kuvvetleri yukarıda geçen mevcut tümenlerine ilaveten yedek güçlerini de cepheye sevk etmeye mecbur bırakılmıştı.

Harekatın İkinci Günü-Afyonkarahisar'ın Kurtuluşu

27 Ağustosta, Dördüncü ve Birinci Kolorduların birinci hatta soktukları On İkinci ve Üçüncü tümenlerle güçlendirilen asıl saldırı cephesinde öğleye kadar cereyan eden fiddetli savaşlar sonunda Çiğiltepe'den bafkka bütün düflman mevzileri alınmış ve savunma güçleri, düzensiz bir biçimde kuzeye atılmışlardı. Öğleden sonra, Elli Yedinci Tümen tarafından Çiğiltepe alınmış, akşam üstü Sekizinci Tümen de Afyonkarahisar'a girmiştir. Böylece, düflmanın Afyonkarahisar güneyindeki oldukça güçlü birinci mevzii tümünden Birinci Ordu tarafından ele geçirilmişti. Bununla birlikte, çözülen düflman güçleri aralıksız izlenmiştir.

Birinci Kolordunun sağ kanadındaki tümenlerimiz 27 Ağustos akşamında Balmahmut güneyi Ayvalı hattından geçen ikinci mevzilerine de kavuşmuştur. Üstelik süvari kolordumuz, bu mevzileri kuzeyine doğru geçmişti. 27-28 Ağustos gecesi düflmanla temasa gelinceye kadar izlemeler sürdürüldü ve Dördüncü Kolorduya bağlı Sekizinci Tümen Afyonkarahisar'da, On İkinci Tümen Erkmen civarında, Beflinci Tümen Ballıkaya'da, On Birinci Tümen Güney Sarıkaya'da ve Birinci Kolorduya bağlı Yirmi Üçüncü Tümen Köprülü ile Boyalı arasında, On Beflinci Tümen Akviran'da, Üçüncü Tümen Balmahmut-Garipçe ara yerinde, On Dördüncü Tümen Bolca-Küçükhiyük arasında, Elli Yedinci Tümen Sinanpafl bölgesinde gecelediler. Süvari Kolordusu Birinci Tümen ile Ayvalı, İkinci ve On İkinci Tümenle Bafkimse ve Akçaşehir

bölgelerine girip batıya gitmek isteyen düflman güçlerini atefle ve Ayval'da atlı saldırılarla durdurmuşlardır. Böylece, Birinci Ordunun sol kanadın kuzeybatı yönünde kademeli bir tertiple düflmanın çekilme yolu üzerine uzanmış ve Afyonkarahisarın batısındaki iki düflman mevzii ele geçirilmiştir. Düflman, Resulbaba, Küçükköy, Dumlupınar genel hattı yönündeki üçüncü mevzide toplanmaya çalışıyordu. Altın Tümen Toklusivrisini sıkıştırıp Banaz yönünü tehdit ile Ufak dolaylarındaki ikinci düflman tümenini yerinde tuttuğu gibi, Üçüncü Süvari Tümenimiz de, Çal ilçesinde Elvanlar'a ilerleyip tren yolunu tehdit ettiğinden, düflman süvari tümeninin bir bölümünü üzerine çekmiştir. İkinci Ordu cephesinde bugün de saldırıya devam edilmiş, Altın Birinci Tümen Kazuçuran'ı yeniden ele geçirerek çekilen düflmanı izlemiş, Altın Kolordu da, Dedesivrisi ve Kozluca siperlerini almış, düflman artçılarını ezerek ileri yürüyüşe geçmiştir.

Harekatın Üçüncü Günü

Süvari kolordusu 27-28 Ağustos gecesinde İkinci ve On Dördüncü Tümenleriyle Bafkimse'den demiryolunun kuzeyine geçerek Olucak ve Eşret yönlerine geçmiştir. 28 Ağustos sabah İkinci Tümen Eşret'te bir otomobil kolunu ele geçirerek muhafızların kılıçtan geçirmiş, rastladığı karargâh kotalarına hücum etmiş ve Birinci Süvari Tümeni, Ayval Kuzeyinden batıya çekilen düflmana saldırarak durdurmaya çalışmış ve piyade kotalarının gelişlerine kadar bu saldırıyı sürdürmüştür. Böylece, düflmanın batı ve kuzey yolları kesilmiştir. Demek ki kırk sekiz saat içinde düflmanın üç mevzii yarılmış ve büyük bölümü tümenden ayrılmış bulunuyordu.

Düflmanın güneyinden çekilen Birinci ve Yedinci Tümenleri, batıya doğru yol açmak için Bafkimse kuzeyinde ve dolaylarında bulunan süvarilerimiz de, çeşitli saldırılarla onları kuzey ve güneye doğru geri sürerek olufan aralıktan Bafkimse-Akçafehir yönünde çekilmeye başlamıştır. Ne var ki, bu çekilmeyi gören Birinci ve Dördüncü Kolordularımız tarafından saldırıya uğrayarak savafmaya zorlanmıştır. Gerçekten de 28 Ağustos sabah Köprülü ve Balmahmut dolayında Yirmi Üçüncü ve Üçüncü tümenleriyle saldırıya geçerek düflmanın o bölgede toplanan güçlerini kuzeye atan Birinci Kolordu, Dumlupınar yönünü tıkamak üzere, öyleden önce sağ kanadıyla Düzağaç üzerinden batıya doğru ilerlemeye başlamış ve sağ kanadında On İkinci Tümeniyle Düzağaç'ın kuzeyinden Bakırkök sırtlarına doğru saldırıya geçerek düflmanın Akçafehir ve bu yönde çekilen güçlerini kuzeye atmıştır. Dördüncü Kolordu da, 5. Tümeniyle Balmahmut'tan kuzeybatıya doğru Mezarlık ve Oılanmezarı yönünde ve On Birinci Tümeniyle Ayval-Kumarlı Çiftliği yönünde saldırıya geçerek düflmanın batıya çekilen bölümlerini Bafkimse kuzeyine atmıştır.

«kinci Ordu da, mürettep süvari tümeniyle Döger'i ele geçirerek Alt›ntafl güneyine, Hac›beyli yönüne ilerlemifl ve Alt›m›fl Birinci Tümen de Alt›nc› Kolordu k›talar›na «hsaniye, Gazl›göl hatt›na ulafl›m›flard›r. «kinci Kolordu Arapl› Çiftli«inde On «kinci düflman tümenini kuzeye sürmüfl ve o yörede gecelemitir. Bugünkü harekât sonucunda, düflman›n büyük bölümü Birinci Ordumuzun güneyinden kuzeyine olan bask›s› sonucunda demiryolunun kuzeyine, Resulbaba Da«›-Olucak-E«ret bölgesine at›lm›fl ve Bafkimse üzerinden bat›ya çekilmek isteyen k›talar› savafllle k›smen durdurulmuflise de, iki tümenlik bir kuvveti, özellikle 28-29 A«ustos gecesi Dumlup›nar yönüne sürmeyi bafarm›fl›r.

Harekat›n Dördüncü Günü

29 A«ustos'ta, düflman›n bat›ya gitmesini durdurma ve engelleme görevini yüklenen Birinci Ordu ve Dördüncü Kolordumuz kuzeye sald›r› ve bask›ya devam etmitir. Birinci Kolordu sa« kanad›yla, yani Üç ve Yirmi Üçüncü tümenleriyle Çalköy'e ulafl›m›flve Hanlar yönünde sald›r›ya geçerek düflman›n Dumlup›nar yönünde dönüfl yolunu kesmifl ve sol kanad›yla yani, on dört tümen ile Elvanpafa ve Elli Yedinci Tümen ile Bal›dam› ve Toklusivrisi yönlerinde sald›r›ya geçerek düflman› s›k›fl›rm›fl›r. Toklusivrisi'ndeki savunucular, ayn› zamanda güneyden gelen Alt›nc› Tümenin hücumuna u«rad›klar›ndan, mevzilerini h›zla bofalt›p geri çekilerek tutsaklıktan kurtulabilmifllerdi.

Yedinci Tümen, Kaplang›y› ele geçirerek Dumlup›nar'da düflman grubunun Banaz üzerinden geçen çekilme yolunu tehdit etti«inden, 29-30 A«ustos gecesi, burada düflman çekilmekle Hallaçlar-Çorumda«›-Yenice hatt›n› tutmay› ve böylece tutsaklıktan kurtulmay› bafarm›fl›r.

Birinci Kolordu, Kaplang›-Banaz yönünde Dumlup›nar grubunun çevrilmesiyle u«raflırken, düflman›n olası karfl sald›r›s›n› karfllamak üzere, «kinci Kolordumuz, Düza«aç-Karacaören-Bak›rc›k bölgesine al›nm›fl›. Olucak-Hamurköy-As›lhanlar bölgesindeki düflman›n büyük bölümüne gelince, kaçmas›na meydan verilmemek üzere, k›talar›m›z gece de sald›r›lar›na ve hatta süngü hücumlar›na devam ederek düflman güçlerini durdurmaya ve birçok kay›p verdirmeye muvaffak olmuftur. Ve bir buçuk günde 70 km. yol alarak 29 A«ustos'ta kuzey do«udan Çalköy yönüne yöneltilen ve gönderilen «kinci Ordumuzun On Yedinci Tümeni de Olucak'ta düflman artç›s›n›n bir k›sm›n› tutsak alm›fl›. Süvari Kolordumuz da Hamurköy kuzeyinden sald›r›lar›n› sürdürmüflve verdirdi«i zayıatla düflman›n moralini sarsm›fl›r. Bu durumda, Hamurköy ve Çalköy bölgesinde toplanan düflman güçleri, güneyden ve güneybat›dan Birinci Ordu ile, kuzeyden ve kuzeydo«udan

«kinci Ordu ve kuzeyden de süvari k«talar»m»zla çevrilmifti. Kendisi için yalnız K«z»ltafl deresi boyunca bat»ya giden sarp bir yol açık kalm»ftir.

Harekat»n Beffinci Günü ve Nihai Zafer-Baflkomutanlık Meydan Savafı

30 A»ustos sabah», iki günden beri güneyden ve kuzeyden yapılan saldırılarla bat»ya çekilmesi ve Dumlup»nar grubu ile birleşmesi engellenmifl olan düflman»n asıl kuvvetleri, 29-30 A»ustos gecesi güneyden devam eden gece hücumlar»na karşı Hamurköy ve doğusundaki kuvvetleri uzun ve yorucu gece yürüyüşleriyle, ağır zayıat vererek Çalköy bölgesine çekilebilmiştir. 29-30 A»ustos'ta Çalköy civarında On Dördüncü Süvari Tümenimizin saldırısına uğrayarak hayli zayıat vermiştir. 30 A»ustosun erken saatlerinde, kuzey ve güneye karşı ayrd»ş hafif perde hatlar» gerisinden bat»ya doğru çekilmeye girişmiflise de, Batı Cephesi Komutanı»ınca, düflman»n bu niyeti tamamen anlaşılm»ftir.

30 A»ustos günü için Birinci ve «kinci Ordularla süvari kolordusuna düflman»n tümünden sarılarak yokedilmesi görevi verilmiştir. Dördüncü Kolorduya bağlı On Birinci Tümen Çalköy güneyinden, Beffinci Tümen Silkisaray kuzeybatısından, Yirmi Üçüncü Tümen Asılhanlar kuzeyinden ve Üçüncü Tümen A»ačköy kuzeyinden, «kinci Ordu da, Altıncı Kolorduya bağlı On Altıncı Tümen ile Çal yönünden, Altıncı Birinci Tümen ile Alıffören yönünden saldırarak, böylece Birinci Ordu güneyden ve «kinci Ordu da kuzeyden baskı yaparak, Adatepe bölgesine sıkıftırılan düflman»n büyük bölümü tümünden ezilecekti. Süvari Kolordusu K«z»ltafl deresi vadisini, Sarayçık Bilova'da keserek düflman»n bat»ya doğru kaçmasına meydan vermeyecekti.

30 A»ustos sabah», Asılhanlar üzerinden Dumlup»nar yönüne gitmek isteyen düflman güçleri, ad» geçen yerdeki Yirmi Üçüncü Tümen tarafından engellenmifl, ö»leden baflayarak kuzeyden, doğudan ve güneyden etkisini göstermeye baflayan Altıncı ve Dördüncü Kolordular»m»zın topçu ve piyade ateflerinden olufan öldürücü bir ateflçemberi ile çevrilmiştir. Akfama kadar süren kanlı bir bo»uşma sonucunda Dört, Beş, Dokuz, On «ki ve On Üçüncü Tümenlerle bat»ya çekilebilen öteki tümenlerin kimi bölümlerinden olufan düflman»n asıl güçleri, birçok tutsak ve ölü vermifl toplar»yla otomobillerini ve araçları»n» tümünden bırakarak perifan olmuştur.

Piyade k«talar»m»zca ancak akfama geç vakit tutulmufl olan K«z»ltafl deresi yönünden kaçabilmufl olan düflman, kısmen o gece ve ertesi gün o yöredeki k«talar tarafından tutsak edilmifl ve bir kısmı da Sarayçık ve Bilova yönlerinde K«z»ltafl deresi vadisini kesmifl olan süvari kolordumuzun saldırısına uğrayarak

Murat Dağlar'na atılmış ve daha sonra bunlar da teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Marefal'e göre, bu savaşta "Bafkomutan Savaşı" denilmesinin nedeni, kesin sonucu sağlamasından, ikinci Ordunun yönünde savaşılmayan ve Batı Cephesi ordularının bu güne "Bafkomutan Günü" adı verilmesini istemelerindedir. Ona göre, hareket sırasında Batı Cephesi Komutanlarının bütün komutanlıklara gönderdiği resmi bildiri bunu çok iyi açıklamaktadır. Bildiri şöyledir: "Afyonkarahisar ve Dumlupınar büyük meydan savaşında düşman asker güçlerinin yokedilme aşamasını oluşturan 30 Ağustos Savaşı, kuzeyden Altıncı Birinci Tümen ve Altıncı Kolordunun ve güneyden Dördüncü Kolordunun katılmasıyla Süvari Kolordusunun etkisinde Aslanlar-Çalçören bölgesinde ve Çalköy doğusunda bizzat birinci hatta On Birinci Tümen yanında bulunan Bafkomutan Mutafa Kemal Paşa Hazretlerinin gözetiminde yapılmış ve kesin sonuca ulaşılmıştır. Bu savaş, genel akışı ile kutsal davamız lehinde kesin bir başarıyı sağlamış ve Trikopsis ve Diyenis gibi en büyük komutanlar bafkomutanlarında olduğu halde düşmanın bozguna uğraması, her yerde kollarımıza teslimini gerektirmiştir. Ordularımız için tarihi bir an olmak ve Bafkomutanımıza sevgi ve bağlılık ve sarsılmayan güvenimize yeni bir kanıt oluşturmak üzere, adı geçen 1922 yıl 30 Ağustos savaşına "Bafkomutanlık Savaşı" adı verilmiştir. 30 Ağustosta Birinci Kolordumuz Dumlupınar'dan yapılan düşman grubu üzerine saldırısına devam ederek, özellikle hat boyundaki sol kanadını daraltmış ve Kaplangı Dağında karşı saldırılarla tutunmaya çalışan düşman, Yenice'de sağ kanadının Altıncı Tümenimizin baskısı karşısında kırıldığını görerek ertesi günü bitik bir durumda Ufak Ovasına dökülmüş ve bir iki bataryadan oluşan bütün toplarını ve mühimmatını bırakarak Ufak'tan darmadağın bir sürü halinde İzmir yönüne kaçmıştır. Eskifehir bölgesindeki Üçüncü düşman Kolordusuna gelince, ikinci Orduya bağlı Üçüncü Kolordumuz önünde Bursa yönüne çekilerek Aksu yönünde kabul ettiği savaşta periferik olmuştur ve Mudanya'da bir fırkası tutsak edilerek geri kalanı Bandırma yönüne çekilmiştir. Bafkomutanlık Meydan Savaşının verdiği kesin sonuç üzerine iki hafta içinde düşmanın kalçaları da tümünden döşer atılmış ve Anadolu faciası bu şekilde hakkımızda parlak bir zaferle son bulmuştur." (Atatürk'ün Sonbahar Gezileri, 2008: 19-31)

SONUÇ

Büyük Taarruz adı üstünde bir saldırı savaşlarıdır. Milli Kurtuluş Savaşımızın son önemli aşamasını oluşturur ve Yunan ordusunun kesin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Atatürk ve Fevzi Çakmak, Büyük Taarruzun seyrini ve

anlam›n› ifade ettikleri konulmalar›nda önce Türk ordusunun hareket plan›n› ve iki taraf›n askeri g¼c¼n¼ ortaya koymuflard›r. Ard›ndan Atat¼rk ve özellikle o s›rada Genelkurmay Baflkan› s›fat›n› tafl›yan Fevzi akmak, Türk ordusunun stratejisini ve bunun nasl› uyguland›đ›n› ayrınt›l› bir biçimde tasvir etmiflerdir.

KAYNAKÇA

ATAT¼RK, Mustafa Kemal. (1962), Nutuk, C. 2, İstanbul: Milli Eđitim Bas›mevi.
ATAT¼RK'¼n Sonbahar Gezileri. (2008), (ev. Fehmi AKIN), Ankara: Anekdot Yay.
BELEN, Fahri. (1983), T¼rk KurtuluflSavafl› (Askeri, Siyasi ve Sosyal Y¼nleriyle), K¼lt¼r ve Turizm Bakanl›đ› Yay›nlar›, No: 542, Ankara: Babakanlık Bas›mevi.

ZELK, Ayfer. (1992), "B¼y¼k Taarruz'a Haz›rlık (Sad Taarruz Plan› Tasar›s›)", B¼y¼k Taarruz Yetmiflinci Y›l Armađan›, Ankara: Genelkurmay Bas›mevi.

T¼rk stiklal Harbi. (1967), Genelkurmay Baflkanl›đ› Harp Tarihi Dairesi Resmi Yay›n›, 2. Cilt, 6. K›s›m, 1. Kitap, Ankara.

Hakimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924.

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1924.